

Vi er ikke alene

Rolf Erik Solheim, fritenker emeritus

Vi som satte i verk dette bokprosjektet mener at vi i dag står overfor et av historiens store tideverv. Vi er ikke alene om å hevde dette. Rundt om i verden pågår idédugnad, intense samtaler og prosjekter på mange nivåer omkring de enorme forandringer som nå skjer og den spennende framtid vi står foran. Her følger noen eksempler.

En ny Opplysningstid?

The Royal Society of Arts (RSA) i London var en av de organisasjoner som på 1700-tallet bidro til å gjennomføre Opplysningstiden i England, etter at Renessansen og Reformasjonen hadde banet vei fra middelalder til moderne tid. RSA har nå våknet til nytt liv, og er i ferd med å kartlegge forutsetningene for Den Nye Opplysningstiden (*The New Age of Enlightenment*). De hevder at en ny kulturrevolusjon står for døren. Denne vil totalt ommøblere våre tankemønstre, men først og fremst våre holdninger – den største bremsekloss for forandring. De siterer den amerikanske antropologen Margaret Mead:

Never doubt that a small group of thoughtful, committed citizens can change the world. Indeed, it's the only thing that ever has. (Vær ikke i tvil om at en liten gruppe engasjerte og innsiktsfulle mennesker kan forandre verden. Sannelig, det er den eneste måten det alltid skjer på.)

Forskjellen mellom i dag og da Renessansen brøt gjennom for 400 år siden er at vi den gangen stod overfor en konflikt mellom religion og vitenskap. Tvistemålet var stort sett av akademisk art, og det tok lang tid før folk flest merket konsekvensene. I dag er konflikten av en helt annen art. Hele menneskeheten har med hjelp av sitt antall og sin teknologi havnet på kollisjonskurs med planeten, selve livsgrunnlaget for vår eksistens. Overforbruk av naturressurser, disse vi til nå har tatt for gitt, men som er begrenset, betyr at uten å legge om kursen vil vi om få år havne i en nødssituasjon. Den kjente miljøforkjemperen Oren Lyons, høvding for Onondaga, Seneca og Iroquis indianerne i USA, og professor ved New York State University sier det slik:

Vi er i krig med Naturen. Men Naturen vil vinne krigen. Derfor må vi legge ned våpnene.

Krisene som kommer

World Economic Forum (WEF) har i sin årlige rapport *Global Risks* kartlagt 36 av de viktigste kriser verden står framfor med hensyn til sannsynlighet og konsekvens. I lys av de formidable utfordringer verden står overfor, har WEF de siste årene oppdatert stort sett de samme risikoområdene og påpekt at krypende risiko hvert øyeblikk kan gå over til galopperende risiko. De har anbefalt at alle land etablerer et risikodepartement for å forberede seg på det som kommer.

Intet land har fulgt anbefalingen. Dette til tross for at de fleste av verdens statsledere og ledere for de store multinasjonale selskapene har vært til stede på det årlige møtet i Davos. Man kan undres hvorfor nesten ingen oppmerksomhet rettes mot denne totale situasjonens alvor, bortsett fra noen sporadiske tidsskriftartikler, TV- og radioreportasjer, som folk gjerne kaller ”dommedagsprofetier”. Og slike profetier har jo tidligere alltid slått feil!

Svaret på hvorfor vi bryr oss så lite om framtiden og håper som tidligere at det nok kommer til å ordne seg, er våre holdninger. Det er denne holdningsendring Den Nye Opplysningstiden for en stor del ser ut til å handle om.

Nøkkelen til framtiden: Våre holdninger

Vår sosiale identitet formes av våre verdier og holdninger. Disse styrer i sin tur vår handling og atferd, hva vi skriver og hva vi sier. Dette gjelder mennesker i alle land, og i en av de største verdikartlegginger noensinne har WWF (*World Wildlife Fund*) nylig publisert rapporten *Common Cause*. Den viser hvilke verdier og holdninger som ligger bak vår tafatte innstilling til miljø, korrupsjon, fattigdom, klima og til de kriser vi vet venter bak neste sving.

Common Cause deler menneskeverdier i ytre (materialistiske) og indre (etiske). De ytre handler om status, og om å hevde seg selv. Folk med sterke ytre verdier, fikserer på hvordan andre ser på dem, og vil helst være rike og berømte. Indre verdier handler om vennskap, familie, lokalsamfunn, om sinnsro og selvtilit. Folk med sterke indre verdier er ikke avhengige av ros og påskjønnning fra andre i samme grad som de med ytre verdier. Mennesker med indre verdier har oppfatninger som går utover ren egeninteresse.

De fleste mennesker har en kombinasjon av ytre og indre verdier. Men forskning i mer enn 70 land viser et tydelig mønster: Nemlig at finansiell suksess ofte er knyttet til mindre medfølelse, sterkere manipulasjonsevne, orientering mot hierarki og ulikhet, sterke fordommer mot fremmede og tar mindre hensyn til menneskerettigheter og miljø. De med sterk selvtilit har ofte mer empati, er mer opptatt av menneskerettigheter, miljø og fordeling av samfunns-goder. Men indre og ytre verdier er i konflikt, og trenger hverandre unna. Det betyr at jo sterkere de ytre motivene er, dess svakere er de indre mål.

Slik er det ikke fakta som bestemmer vår atferd, men våre holdninger og verdier. Derfor vil våre beslutninger i mindre grad avgjøres av kjensgjerninger, disse som ofte overkjøres av våre verdisett. Har man et sterkt ytre verdisett, hjelper det lite hvilke fakta om miljø eller klima som man blir presentert. Når folk ser sine ytre verdier truet, og tror et liv i harmoni med naturen betyr å returnere til "steinalderstadiet", blir de engstelige for forandring. Da aksepteres ikke kjensgjerninger. Derfor gjør man som strutsen: stikker hodet i sanden.

Det er ikke vanskelig å se hvordan hele det politiske landskapet i Norge siden begynnelsen av oljealderen sakte men sikkert har flyttet fokus fra indre til ytre verdier med økt vekt på forbruk, konkurranse, marked og finansiell suksess.

Reklamens rolle i dette er selvsagt å framheve ytre verdier for å gjøre oss mer utrygge og selviske. Slik kjøper vi mer, og kan få "Svart belte i shopping", som varehuskjeden Amfi lokker med.

Men politikerne da? Kan ikke de i sine partiprogram fokusere på indre verdier og den globale betydningen av disse? Paradokset er at de fleste politikere nettopp er gjennomsyret av ytre verdier. Den politiker som oppdager at de indre verdiene er viktigere, finner det politiske livet trivielt og frustrerende. Han eller hun slutter gjerne som politiker. Arne Garborg innså dette allerede for mer enn hundre år siden, og mente derfor at partisystemet i Norge burde avskaffes til fordel for representativt demokrati, lignende Alltinget hos vikingene.

Den tiden som nå går mot slutten har vært dominert av ytre verdier som har prioritert en materiell verdensanskuelse. Ytre verdier behersker nå mye av verdens virkelighetsoppfatning, til den grad at økonomisk og materiell framgang i verdens to største land overskygger både Buddha og Konfusius.

Earth Charter – global etikk

Mot den materialistiske trenden står nå grasrotbevegelser som uttrykker seg på mange vis gjennom tusenvis av frivillige organisasjoner (NGOer) verden over. Mange av disse deltok på FNs miljømøte i Rio de Janeiro i 1992. Konferansens leder, Maurice Strong, klarte ikke den gangen å få med seg verdens statsledere på en deklarasjon som ble kalt Earth Charter. I stedet ble det i løpet av noen nattetimer laget en mindre krevende avtale som ble kalt Riodeklarasjonen.

Etter møtet fikk Strong med seg blant andre Michail Gorbatsjov og mange NGOer, og startet en globaletisk prosess for å videreføre Earth Charter utenfor FN-systemet (som han betraktet for byråkratisk). Etter at Earth Charter i 2000 ble ferdigstilt (Vedlegg 1) som en samling globale indre verdier (eller menneskeplikter som komplement til FNs menneskerettigheter) pågår prosessen fremdeles som gjennomføringsprosjekt i mange land for hvordan vi skal bevare klodens livsgrunnlag.

Et av de mange prosjekter i regi av Earth Charter er Wangari Maathais innsats i Kenya, som hun blant annet fikk Nobels Fredspris for i 2004. Hun har sammen med Michail Gorbatsjov skrevet forordet til boken *Earth Charter in Action* (2005). Boken handler om pågående prosjekter i mange land.

Skjønt Oslo kommune har vedtatt Earth Charter som etisk og miljømessig grunnlag for kommunen, er det nesten ingen i Oslo som har hørt om Earth Charter. Langt mindre kjenner folk til at dette er en globaletisk prosess som har pågått siden Rio92. Dette er kanskje et symptom på hvor fastlåst Norge er blitt i sine ytre verdier og sin oljeformue. De globale indre verdier faller dermed utenfor interessefeltet.

Da Earth Charter-prosessen startet i 1992, ble det tidlig klart at forutsetningen for å frambringe et bærekraftig miljø (økologisk integritet) var fred og demokrati. I sin tur var økonomisk og sosial rettferdighet i samfunnet forutsetningen for fred og demokrati. Slik figuren nedenfor viser, ble disse de tre bærebjelkene i Earth Charter, de samme bærebjelkene som Arne Næss har skissert i sin dypøkologi. Igjen bærer de tre bjelkene oppe selve grunntanken: Respekt og omsorg for livsfellesskapet.

Earth Charter begynner med:

Vi er nå inne i en kritisk fase i verdenshistorien, hvor menneskeheten må velge sin framtid. Kloden blir mer og mer sårbar og landene mer avhengige av hverandre. Dette skaper både frykt og håp for framtiden. . . . Vi trenger å få et felles syn på grunnleggende verdier for å skape et etisk grunnlag for det voksende verdenssamfunnet.

Enhver som måtte forplikte seg til disse grunnverdiene som Earth Charter står for, blir således per definisjon en verdensborger i ordets rette betydning.

Å praktisere etikk er å handle empatisk med nestekjærlighet og ansvar, som til sist handler om å bygge ned murer mellom grupper, kulturer, religioner og nasjoner. Slik at vi alle blir verdensborgere midt i det kulturelle og etniske mangfoldet.

Mekanisme versus holisme

Vårt industrielle levevis er basert på et 400 år gammelt mekanistisk verdensbilde som har formet vår fragmentariske vitenskap, vår økonomi og verdensanskelse. Det har gitt oss stor detaljkunnskap om materien, og materiell velstand for noen, men har samtidig ført oss inn i et globalt dilemma. Planetens økosystem tåler nemlig ikke fortsatt materiell vekst. Vi har nådd et punkt der mer økonomisk tilvekst, produksjon og forbruk skaper flere problemer enn det løser. Krisene i verden, både de økonomiske, miljømessige og sosiale, kan derfor bare løses av en mental snuoperasjon eller holdningsendring.

En ny erkjennelse, en holistisk og organisk forståelse av virkeligheten, holder på å vokse fram i mange kretser. Et nytt tankemønster er i emning, nemlig at naturen – både den ytre og den i oss – er en og samme organisme, der alt avhenger av alt. Her er samspillet mellom mikroorganismer, hav, atmosfære, jord, klima, planter, dyr og menneskebevissthet en eneste levende helhet, og som vår overlevelse og trivsel er fullstendig avhengig av. Det er vårt felles ansvar å beskytte denne levende helhet, Jordens vitalitet, dens mangfold og skjønnhet.

Den nye innsikt som nå begynner å slå rot, er at mennesket, miljøet og planeten Jorden er en helhet som går foran økonomisk profitt. Denne nye innsikt gjelder ikke bare for finans og

bankvesen, men for politikk, naturvitenskap, teknologi, landbruk, helse, samfunn, spiritualitet og kosmologi, som denne boken handler om.

Vår evne til å se, forstå, respektere og ha omsorg for alt liv omkring oss, er inspirert av flere pionerer og organisasjoner. Her er noen som har oppmuntret deltakere og forfattere av denne boken:

- *Gregory Bateson*, har innen kybernetikk og bevissthet vist oss at ALT henger sammen i en vedvarende prosess.
- *Lynn Margulis*, har vist hvordan prokaryote celler (med cellekjerne) og eukaryote celler (uten cellekjerne) gjennom samspill har utviklet mikroorganismer og derved forutsetningen for alt høyere liv. Samspill er en sentral drivkraft i evolusjonen som kompletterer Darwin.
- *James Lovelock*, utformet Gaia-teorien sammen med Lynn Margulis, der geo- og biosfæren og alt liv på planeten er en selvorganiserende prosess. Alle arter og selve miljøet er i intimt samvirke. Med andre ord, delene påvirker helheten, og helheten påvirker delene i en gjensidig dans.
- *Bruce Lipton*, er pioner innen epigenetikken, som nå viser at biologisk utvikling, helse og sykdom, egentlig styres av at gener slås av og på av signaler fra omgivelsene og miljøet, men også av vår mentale tilstand.
- *Ervin Laszlo*, en av verdens ledende systemteoretikere, har i årevis påpekt at universet er et sammenhengende hele, og at vi er en integrert del av det. På nettstedet *worldshift2012* viser han hvor kort tid menneskeheten har på seg for å justere sin atferd for overlevelse.
- *Schumacher College*, er lærestedet hvor holistisk og organisk vitenskap, i motsetning til mekanistisk vitenskap, står i sentrum. Her møtes noen av vår tids fremste helhetstenkere. Hit kom Arne Næss og holdt sine siste forelesninger.
- Økosystemet er fundament for all menneskelig aktivitet og økonomi. Ikke desto mindre har det økonomiske systemet vært frakoblet økosystemet. Dette er hovedårsak til de gigantiske utfordringer vi står framfor. Ledende pionerer som viser konsekvensene av denne groteske mangel på helhetssyn er *Ernst F. Schumacher*, *Fritjof Capra*, *David Korten*, *Kenneth Boulding* og *Herman Daly*.
- Bevegelsen *Zeitgeist*, er en hurtig voksende verdensorganisasjon som fokuserer på den absurde eksponentielle tilvekst som dagens *pengeøkonomi* er avhengig av. Stifteren *Peter Joseph*, er krass i sin analyse og hevder at slik dagens globale økonomi nå fungerer, vil den drepe oss. En ny økologisk *ressursøkonomi* er eneste løsning.

Institute of Noetic Sciences (IONS)

For 80 år siden sa Niels Bohr at *den som ikke blir sjokkert av moderne fysikk, har ikke skjønnet hva det dreier seg om*. Og for ca 10 år siden ble astrofysikere enige om at de bare skjønner ca 4% av hva universet faktisk består av. Mørk energi og mørk materie utgjør 96%, og man aner ikke hva dette er for noe.

Når forskere ved CERN i dag forsøker å verifisere Strengteorien, som samlende enhet bak den fysiske virkeligheten, må de bruke 10 dimensjoner for matematisk å beskrive den. Det betyr 6 dimensjoner utover de vi i dag forstår som rom og tid, altså våre vanlige 4 dimensjoner. Her bruker teoretisk fysikk (uten å blunke) i tillegg 6 metafysiske dimensjoner, for å beskrive den fysiske verden. Det materialistiske verdensbildet er altså for lengst sprent. Imidlertid klammer

mye av etablert vitenskap seg til en ”materiell” oppfatning av verden som for lengst har gått ut på dato. Noen ”åndelig dimensjon” eksisterer ikke der.

Når IONS i California studerer forbindelsen mellom bevissthet og fysisk materie, mellom mikrobiologi og tanke, kosmos og psyke, er dette så kontroversielt i noen akademiske kretser at forskere fra forskjellige universiteter som deltar i IONS prosjekter ikke får publisere under navn av eget universitet. Paradokset er selvsagt at teoretisk fysikk kan være hvor metafysisk som helst, mens biologien og psykologien, som har sin grunn i den samme virkelighet, latterliggjøres om man antyder metafysiske samband.

Den totalitet mennesket nå oppdager, nemlig at det er en integrert del i en kosmisk prosess som strekker seg 13,7 milliarder år tilbake i tid, handler om noe mer enn Darwins utvikling. Det er denne totalevolusjon IONS etterforsker, for å forstå hvor bevissthet hører hjemme i den kosmiske orden. Det som skjer nettopp nå – i oss og omkring oss – er at alle mikroorganismer, planter, dyr og mennesker er samlet på en spydspiss som i dette øyeblikk baner veg inn i planeten Jordens framtid.

Big History

Fenomenet ”Big History” er et nytt begrep som favner den totalitet mennesket nå synes å være en del av. *International Big History Association*, beskriver seg selv slik:

Big History er et forsøk på å forstå på en helhetlig og interdisiplinær måte historien om Kosmos, Jorden, Livet og Mennesket (BH is the attempt to understand, in a unified and interdisciplinary way, the history of the Cosmos, Earth, Life and Humanity).

Flere universiteter begynner nå å etablere fakulteter og undervisning som følger denne modellen (fra Wikipedia):

Big History undersøker fortiden på alle tidsskalaer fra Big Bang til moderniteten, og oppsporer felles mønster og temaer. Det er en tverrfaglig tilnærming til de seneste funn innen biologi, astronomi, geologi, klimaforskning, arkeologi, antropologi, kosmologi, naturhistorie populasjonsstudier og økologi.

Et sentralt bokverk er David Christian: *Maps of Time – An Introduction to Big History* (2005)

I fenomenet ”Big History” er altså evolusjonen utvidet til å inkludere hele spekteret av astrofysiske, biologiske og kulturelle trappetrinn fra Big Bang fram til i dag. Da Julian Huxley skrev: *Mennesket er ikke annet enn evolusjonen som er blitt seg selv bevisst*, visste han ingen ting om det som i dag skjer innen astrofysisk og biologisk evolusjon. Big History representerer en akademisk nyorientering mot helhet, en orientering som bryter ned de ofte vanntette skott mellom fagdisipliner som har preget akademia i 400 år.

Et av de største ”paradigmeskifter” noensinne skjedde ca 400 000 år etter Big Bang. Da ”fant evolusjonen på” å utforme det første atomet ut av et hav av elementærpartikler: Hydrogenatomet. Astrofysiker Brian Swimme beskriver i kortversjon det som skjedde siden som den største vitenskapelige oppdagelse noensinne:

Du tar hydrogengass, overlater den til seg selv, og den forvandler seg til rosebusker, giraffer og mennesker.

Det er i dette perspektivet menneskenes vei mot et globalt samfunn kan betraktes. Derfor ser det ut til at vi står framfor et nytt kulturelt evolusjonssprang. Det er dette som synes å være Den nye Opplysningstiden. Enten vil vi klare det, eller så finner evolusjonen på ett nytt grep.

At vi faktisk selv – mer eller mindre uten å vite det, og i beste mening – i ca 200 år har sittet i evolusjonens kontrollrom og hersket med planeten og våre medmennesker, begynner nå å gå opp for en del. Big History åpner for det enorme ansvar vi har for planeten og alt dens liv, men også at LIVET i seg selv synes å være noe ”hellig” som henger sammen med utvikling av bevissthet, og med evolusjonen som selvorganiserende system.

LIVET som mysterium

Justus von Liebig la i 1840-årene grunnen til moderne jordbruk. Han fant at når han brente organisk material, kunne han analysere asken og finne de kjemiske stoffer den bestod av. Derved mente han å ha forstått hva livet bestod av, og tidligere humusteori (og mikrolivet der) ble erstattet med ”Die Chemie ... in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie.” Liebig’s ”mineraliseringsteori” dannet grunnlag for kunstgjødsel og sprøytemidler, men også for mekanistisk genmanipulering og massiv tungmaskininnsats. Og planetens største levende vesen, humusfæren, ble underordnet det teknologiske jord- og skogbruket.

Først nå oppdager vi, som Arne Garborg gjorde omkring 1895, at LIV synes å være noe ”hellig”, knyttet til utvikling av bevissthet og spiritualitet. I sitt essay *Troen på livet* skriver han:

Dette «liv», som er så irrationelt, og hvis væsen er så dunkelt, at man ikke engang formår at erkjende et særligt livsprincip (hvorved da «mysteriet» synes at drage sig tilbage ind i naturens dyb og blive altomfattende), dette liv, som er os en modsigelse og en dårlighed, men som er sterkere end al fornuft, og som ikke lader sig hverken forklare eller bortforklare, det må alligevel have en grund, hvorfor det vil leve. Det må alligevel have et mål. Dette mål, denne grund, må, som for tanken er utilgjengelig, bli religiøst at fatte.

Det, vi kalder livet, må være udtryk for en kosmisk tendens vi ikke kan nå ind til, udtryk for en mystisk «vilje». Tilværelsen må have sine rødder dybere end nogen menneskehjerne har tænkt. Mod alt ræsonnement, quia absurdum, bøier vi os altså for dette ufattelige, i «tro», som ikke stemmer med vor «viden». Ydmyggjorte ved denne tro hengiver vi os med større eller mindre inderlighed i livets vilje, lever det, eftersom vi ser og føler at det er dette, det vil.

Vi kalder vort mysterium livet, i mangel af et bedre ord. Har vi trang til at personificere, siger vi Gud, og det er så meget mere som ingen her kan ”bevise os det modsatte”. Kun at bevidstheden ikke fordunkles om vor gådes natur; dvs dens beliggenhed hinsides erkjendelsesgrænsen.

Albert Schweitzer sier det slik:

Jo dypere vi studerer naturen, dess mer oppdager vi at den er full av liv; og jo dypere innsikt vi får om at livet er en hemmelighet, dess mer er vi alle sammenvevd i dette all-livet ... Den fullkomne ærefrykt for livet er å oppgå i en mystisk forening med alt levende.

Den Nye Opplysningstiden synes å være en bevissthetsendring, en kollektiv holdningsendring, som omfatter vår evne til å se, forstå, respektere og ha omsorg for alt liv omkring oss. Derved oppstår en slags ny-gammel spiritualitet ved å lese naturens bok mellom

linjene. Det er en spiritualitet som ikke lar seg teologisere, langt bortenfor ”kreasjonisme” og ”intelligent design”.

Metanexus Institute

I denne globale institusjonen samles og analyseres forskning som drøftes i lys av den nye spiritualiteten. Her møtes medlemmer fra mer enn 200 universiteter i hele verden, og ”Big History” er selvsagt et frodig tema når det gjelder å bygge bro mellom dagens vitenskap og de store åndelige og religiøse tradisjonene.

En sentral skikkelse i den globale samtalen i Metanexus-tidsskriftet *Global Circle*, er den franske paleontologen (fossilforskeren) og jesuittpresten Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955). Han beskrev ”total-evolusjonen” allerede på 1930-tallet. Boken *The Human Phenomenon* ble først publisert etter hans død. Han satte her for første gang menneskets utvikling, fortid og framtid inn i et vitenskapelig og kosmisk perspektiv. En flom av bøker beskriver i dag denne forståelsen i lys av nye astrofysiske og mikrobiologiske oppdagelser. Her er tre eksempler: Duane Elgin: *The Living Universe* (2009), Richard Tarnas: *Cosmos and Psyche* (2006) og Michael Dowd: *Thank God for Evolution* (2007)

De store spørsmålene

Om vi skal våge oss på noen spørsmål som sammendrag av ovenstående, måtte det bli følgende:

- Er økonomisk vekst menneskehetens største og mest skjebnesvangre forståelsessvikt?
- Kan Livet selv med sine gigantiske kretsløpsprosesser være modell for en ny global-etisk økonomi underordnet økosystemet?
- Vil kappløpet om morgendagen på denne planeten vinnes av menneskets indre verdier, holistisk kunnskap og den kosmiske spiritualitet som holder på å vokse fram?
- Eller?